

Bilješke iz bogoslovsko-filozofske literature.

Sa područja filozofije.

1. Glavni problemi iz savremene noetike.

(Odgovor na bilješku A. Ušeničnika u »Bogosl. Vestniku« I. IV. z. II. 1924. str. 186.)*

1. Mi smo de facto o mnogočem sigurni — ali ne možemo znati za razlog ikoje sigurnosti t. j. reflektirajući na sve naše faktične sigurnosti treba da ipak ostanemo samo u dvojbi. Tako kaže apsolutni skeptik.

Ne. Odgovara **dogmatik**; jer:

reflektirajući na dvojbu i eo ipso priznavajući fakat dvojbe u svojoj svijesti, ne mogu dvojiti ni o faktičnosti jastva. Usvijesni fakat dvojbe relativan je (po svijesnom opažanju) s faktom jastva. Dakle je u svijesno opaženom snošaju izmedju dvojbe i dvojećeg jastva adekvatni razlog za sigurnost suda: ja egzistiram.

Iz ovoga proizlazi, da je čovjek sposoban suditi o nečemu, i ovo »nešto« (= predmet) da je »metnuto pred« sâm izrečeni sud. U navedenom naime slučaju jest svijesno — zbiljski (realni) fakat dvoumljenja onaj predmet, o kome (u vezi sa jastvom) izričem egzistencijalni sud. Mišljenje (sudenje) je dakle u svijesnoj objektivnosti fundirano ili motivirano; drugim rječima, reflektirajući na dvojbu (= objekat refleksije) i njezinu egzistencijalnu relaciju s jastvom, izričem sud o toj relaciji, tako te je sama svijesno-zbiljska relacija razlog za izricanje suda. Taj je dakle sud osnovan u objektivnosti (refleksno-objektivnom snošaju) usvijesnih doživljaja; a sud koji je u skladu s objektivnim snošajem, kažemo da je istinit.

Time je otklonjena i Descartesova neprilika, koji je »mišljenje« (u svome »cogito ergo sum«) uzeo samo kao jastveni fakat (doživljaj), a nije ga uočio sa strane objektivnosti t. j. D. nije uočio intencionalni karakter mišljenja, u koliko se ono osvrće (reflektira) na same jastvene događaje (kaošto je »dvoumljenje«) upravo kao na svoje (sc. misaone) objekte. Samo

* Studiju o istoj temi čitao je autor na javnoj sjednici filozofskog razreda Jug. Akademije Znanosti, i to prigodom komemoracije o 200 godišnjici Kantova rođenja 22. IV. — Op. ured.

zato je ostao D. u neprilici i sa svojim »cogito ergo sum« — priznajući da time još uvijek ništa ne zna o istinitosti naših sudova (jer da je misaona sposobnost moguće određena za zabludu). Znao bi D. da je čovjek sposoban spoznati istinu, kad bi »cogito« uzeo ne samo kao svijesni fakat, nego kad bi »cogito« uzeo za misaonu refleksiju si obzirom na svijesna fakta, koliko su misaoni objekti. Zato njegov »cogito ergo sum« ne znači još uvijek pronađenu istinu.

Descartesova se dakle formulacija »cogito ergo sum« može kao baza za daljnje sigurnosti upotrijebiti samo u prednavedenoj interpretaciji: kao *factum propriae existentiae*, koliko je ta egzistencija sadržana u refleksnom sudu kao njegov objekat. Otuda je jasno, da je takav sud objektivno istinit. Tako uče »dogmatici«, pa je u tom pogledu suvišan i neopravdan svaki »kriticizam«.

Stečena sigurnost (suda o jastvenoj egzistenciji) već je zaključno (završno) stanje preispitanja sa skepticizmom; i upravo s obzirom na ovaj konačni stadij sasvim je umjesno govoriti o »dogmatizmu«. Dakako da je njegova izlazna točka također metodčki skepticizam u tome smislu, da ne smijemo priznati (kao bazu daljnjih sigurnosti) nijednu istinu, koja pretpostavlja drugu koju istinu. To će reći, mi moramo smatrati nepoznatim sve ono što treba da se dokaže (= iz poznatoga izvede) — i tako moramo ostati skeptični glede svake istine, koja nije neposredno sigurna, dogod ne dodemo do takovih istina, koje već ne pretpostavljaju nikoku poznatiju. Ima li takovih neposredno istinitih (sigurnih) spoznaja ili je izvodjenje jedne istine iz druge nemoguće? — to je pitanje o mogućnosti sigurne (znanstvene) spoznaje (proti aps. skepticizmu).

Ovim putem polazi i dogmatizam, pa zato mu i u tom pogledu ne treba korekture. Ta on se upravo postavlja na skeptikovo stanovšite, koje se ograničuje na sam usvijesni fakat dvoumljenja! I Descartes se doduše zaustavio kod usvijesnih doživljaja ili činjenica (»cogitare«), ali on ispred toga ne samo što nije uzimao u obzir one istine koje tek treba dokazivati, nego je stajao na stajalištu svakog nepriznavanja i neposredno sigurnih istina.

2. Pronašli smo (proti aps. skeptiku) unutar svijesnog opažanja obrazloženu sigurnost za sud o jastvenoj egzistenciji.

Ali sud o egzistenciji moga »ja« samo je individualno istinit (= razložno siguran).

Ima li ikojeg suda, kome je istinitost osnovana na nečemu što je »ne-ja«, što je ne samo kao jastveni doživljaj »metnuto pred« mišljenje, nego što je »metnuto pred« samo jastveno doživljavanje (= što je predmet ili objekat za sve doživljaje jastvenog subjekta)? Ovo je pitanje o nejastveno (neindividualno, nedoživljajno, nesubjektivno) objektivnoj vrijednosti (istinitosti) sudova.

Je li u svijesti imade nejastveno-objektivnih data, o kojima možemo sudom prediciirati nešto, tako da ovo predikativno »nešto« nalažimo neposredno u nejastvenim objektima?

Afirmativni odgovor na ovo pitanje znači tezu **noetičkog objektivizma**.

3. Pitanje **realizma** glasi: da li terminima sudova (= misaonim sadržajima) odgovara nešto, što egzistira nezavisno od misaonih sadržaja? I osim toga: da li egzistira nešto nezavisno i od svih nejastvenih data u svijesti našoj, te kako egzistira?

Afirmativni odgovor na ovo pitanje dopušta nam govoriti o svijesnoj realnosti (t. j. o realnoj egzistenciji svijesnih doživljaja); a jednaki odgovor na drugo pitanje znači poziciju svijest — transcendentne realnosti. Prvo je jastveno doživljajni realizam, a drugo je nejastveni realizam.

Zimmermann.

2. Iz spoznajne teorije.

J. Geyser, Erkenntnistheorie (Münster, Schöningh 1922.). Nakon opsežnog djela »Grundlegung der Logik und Erkenntnistheorie (Münster 1919.) znači ova »Spoznajna teorija« iskristalizovano i u pozitivnom pravcu nadopunjeno rješavanje spoznajnih problema. Da istaknem samo najmarkantnije momente u ideologiji ovog najznatnijeg savremenog Aristotelovca.

Aristotelu u svom umovanju polazi s osnovne pretpostavke, da tjelesne supstancije neposredno upoznajemo, i u toliko da je sjetilno opažanje prvotni izvor neposrednih spoznaja o realnom bitku. Ovo stajalište naivnog realizma — barem toliko se može reći — nije nepreporno, pa zato se noetičko istraživanje ima da orijentira na sigurnijoj bazi. Geyser se priklanja Augustinu, kad s kritičkog gledišta stavlja prvotni izvor saznanja u ljudsku svijest. U datostima (Gegebenheiten) svijesti nalazi se i uporište za misaono izvođenje kritičkog realizma. Ovaj zadatak namjenjuje Geyser filozofiji prirode (isp. »Allgemeine Philosophie des Seins und der Natur« 1915. i »Neue und alte Wege der Philosophie« Münster 1916. Kap. 8.).

Koje spoznaje neposredno stičemo iz naše svijesti? Svijesno znanje obuhvata cijelo područje našeg iskustva t. j. prva je svijesna činjenica, da postoji naše iskustvo u svim doživljajima i datima: doživljujemo očute božâ, glasovâ, težnje, uspomene, odluke, razmišljanja... O svemu tome znademo, da nam je usvijesno dato; dakle je prva činjenica (datost) svijesti naše, da mnogo štošta postoji kao znano ili opaženo. — U istoj je činjenici uključeno znanje o jastvu, jer za neposredno u svijesti nazočne sadržaje znademo da su upravo meni nazočni kao nešto opaženo.